

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.5(045)

DOI <https://doi.org/10.15421/391907>

Скибенко О. І.,

здобувач кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

METHODOLOGY OF THE STUDY OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE PROSECUTOR OF UKRAINE

У статті розглянуто поняття методології та види методів дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України. Проаналізовані праці таких авторів: В.С. Бабкової, В.О. Боняк, І.В. Вернидубова, Л.П. Жук, А.Є. Конверського, О.В. Крушельницької, А.Ю. Олійника, О.Ф. Скакун, Ф.О. Чмиленко.

Досліджені філософські, загальнотеоретичні, конституційні аспекти методології і окремі групи методів. Методологія покликана виконати дві основні функції: 1) отримання нового знання та подання цього знання у вигляді понять, критеріїв, законів, теорій, гіпотез; 2) організація використання нових знань у практичній діяльності.

Аналізуються конкретні види методів дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України. В рамках наукового дослідження проведено аналіз використання наступних методів: 1) діалектичний метод; 2) системний метод; 3) історичний метод; 4) формально-логічні методи дослідження. Методи обрані з огляду на тему, мету та завдання дослідження. Застосування даних методів забезпечить якісний аналіз дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в процесі її реформування та дасть змогу сформулювати якісні висновки, пропозиції та рекомендації.

Пропонується авторське визначення методології і методів дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України. Методологія дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування – це вчення про наукові методи пізнання конституційно-правового статусу прокуратури України, що включає в себе систему загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів такого пізнання, умови та передумови пізнавальної діяльності, включаючи філософсько-світоглядний і методологічний аналіз з метою наукового пошуку найбільш усвідомленого вибору.

Ознаками методології дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування є: 1) вчення про наукові методи пізнання конституційно-правового статусу прокуратури України; 2) система загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів пізнання конституційно-правового статусу прокуратури України; 3) поєднання знання і діяльності, як умови та передумови пізнавальної діяльності прокурорів, включаючи філософсько-світоглядний і методологічний аналіз, що перетворює їх діяльність в засоби усвідомленого вибору та наукового пошуку. Даються висновки і рекомендації.

Ключові слова: методологія дослідження, метод дослідження, методи дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України, філософські, загальнонаукові і спеціально наукові методи дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України.

The article deals with the concept of methodology and types of methods of studying the constitutional and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine. The works of such authors are analyzed: V.S. Babkova, V.O. Bonyak, I.V. Vernidubova, L.P. Zhuk, A.E. Konversky, O.V. Krushelnyska, A.Yu. Oliynyk, O.F. Skakun, F.O. Chmilenko. The philosophical, general theoretical, constitutional aspects of methodology and separate groups of methods are investigated.

The specific types of methods of research of the constitutional and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine are analyzed. In the framework of scientific research an analysis of the use of the following methods is carried out: 1) dialectic method; 2) system method; 3) historical method; 4) formal-logical methods of research. The application of these methods will provide a qualitative analysis of the study of the constitutional and legal status of the prosecutor's office in Ukraine in the process of reforming it and will allow formulating qualitative conclusions, proposals and recommendations.

The author's definition of the methodology and methods of study of the constitutional and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine is proposed. The methodology of the study of the constitutional and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine in the context of its reform is the doctrine of scientific methods of knowing the constitutional and legal status of the prosecutor's office of Ukraine, which includes a system of general approaches, principles, methods, methods and means of such knowledge, conditions and preconditions for cognitive activity, including philosophical-ideological and methodological analysis for the purpose of scientific research of the most informed choice.

The signs of the methodology of the study of the constitutional and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine in the conditions of its reform are: 1) the doctrine of scientific methods of knowledge of the constitutional and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine; 2) a system of general approaches, principles, methods, methods and means of knowing the constitutional and legal status of the Prosecutor's Office of Ukraine; 3) the combination of knowledge and activities, as conditions and prerequisites for the cognitive activity of prosecutors, including philosophical and ideological and methodological analysis, transforming their activities into means of conscious choice and scientific research. Conclusions and recommendations are given.

Key words: methodology of research, method of research, methods of research of the constitutional and legal status of the prosecutor's office of Ukraine, philosophical, general scientific and special scientific methods of research of the constitutional and legal status of the prosecutor's office of Ukraine.

Постановка проблеми. Конституційний правовий статус прокуратури України в процесі її реформування потребує ефективного наукового дослідження філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових принципів і методів такої наукової роботи. Проблема тісно пов'язана із важливими науковими та практичними завданнями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема методології дослідження правового статусу прокуратури України розглядалася вченими теоретиками, конституціоналістами та представниками галузевих юридичних наук. Авторами даються поняття та види методології дослідження окремих інститутів конституційного права. Серед них праці: В.С. Бабкової, В.О. Боняк, І.В. Вернидубова, Л.П. Жук, А.Є. Конверського, О.В. Крушельницької, А.Ю. Олійника, О.Ф. Скакун, Ф.О. Чмиленко та інші. Досліджені філософські, загальнотеоретичні, конституційні аспекти методології і окремих груп методів. Окремо методологія та методи дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в процесі її реформування ще не розглядалися.

Метою дослідження є аналіз поняття методології та методів дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах реформування. Відповідно до мети задачами даного дослідження є: а) вивчення різних поглядів авторів щодо проблеми методології дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України; б) формулювання авторських ознак та визначення методології дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування; в) характеристика різних методів дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування; г) пропозиція висновків та рекомендацій.

Викладення основного матеріалу. Проблема вивчення різних поглядів авторів щодо методології і методів дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України потребує з'ясування сутності понять «методологія» та «методи» взагалі.

Поняття «методологія» та «метод» у деяких наукових школах вважають ідентичними, хоча вітчизняна наука чітко їх розмежовує. Термін «методологія» (лат. *logos* – наука, знання, метод-шлях, напрямок пізнання) означає вчення про методи пізнання. У науковій літературі зустрічаються різні тлумачення поняття «методологія».

Методологічну основу дослідження становить сукупність дослідницьких методів і прийомів наукового пізнання. Методологічний підхід до дослідження теоретичних основ управлінської, в тому числі контрольної діяльності, ґрунтується на принципах історизму та об'єктивізму [1]. Так, Ф. Чмиленко, Л. Жук вважають, що методологія є вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності і має 4-рівневу структуру.

Нині розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію, конкретнаукові принципи, які лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі,

і систему конкретних методів і технік, що застосовуються для виконання спеціальних дослідних завдань [2, с. 5].

О. Крушельницька під методологією розуміє філософське вчення про методи пізнання і перетворення дійсності, використання принципів світогляду в процесі пізнання й практики [3, с. 64]. Найбільш розповсюдженні серед визначень є філософські тлумачення, де методологія розглядається як філософське вчення про методи пізнання та практику або перетворення дійсності [4, с. 691-692].

Отже, методологія визначається як: 1) вчення про науковий метод пізнання і перетворення світу, його філософська, теоретична основа; 2) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Метод (від грецької *metodos*) у широкому розумінні слова – «шлях до чогось», шлях дослідження, шлях пізнання, теорія, вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, вирішення певних задач. У словнику української мови в одинадцяти томах даються наступні визначення даним поняттям. Метод визначається як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя»; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [4, с. 692].

Таким чином, методологія покликана виконати дві основні функції: 1) отримання нового знання та подання цього знання у вигляді понять, критеріїв, законів, теорій, гіпотез; 2) організація використання нових знань у практичній діяльності.

На думку А. Конверського, який у своїй праці пише, що методологія може бути визначена як філософське вчення про систему апробованих принципів, норм і методів науково-пізнавальної діяльності, про форми, структуру та функції наукового знання. Її призначення – виявити й осмислити рушійні сили, передумови, підстави та закономірності росту і функціонування наукового знання і пізнавальної діяльності, організувати проектно-конструктивну діяльність, її аналіз і критику [6]. Методологія науки, ґрунтуючись на загально-філософських принципах і законах, історично виникла і розвивається на основі гносеології, епістемології, логіки, а в останні роки також історії, соціології, соціальної психології та культурології, тісно зливається з філософськими вченнями про мову [7, с. 24].

О. Скакун методологію теорії держави і права визначає як систему загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів пізнання права і держави, реалізованих на основ знань про закономірності їхнього застосування за допомогою сукупності юридичних понять і категорій, вчення про теоретичні основи їхнього пізнавального використання [8, с. 8]. Отже, методологію науки вона розглядає як систему методів, підходів, принципів пізнавального використання.

В. Боняк, досліджуючи конституційно-правовий аспект реформування органів охорони правопорядку України в сучасному вимірі підкреслює, що методоло-

логією пізнання організації і функціонування органів охорони правопорядку є система принципів, підходів та методів пізнання, що є об'єктивно-необхідною та ефективною для розв'язання визначених дослідницьких завдань [9, с. 64]. Отже, позиція В. Боняк стосовно методології дослідження майже співпадає з точкою зору О. Скакун.

А. Олійник розглядає методологію як вчення про методи пізнання, а систему методів дослідження поділяє на загальнонаукові і спеціальні методи. До системи загальнонаукових методів пізнання він відносить: а) діалектичний; б) історичний; в) формально-логічний; г) системно-структурний; ґ) соціологічний; д) статистичний; е) порівняльний; є) моделювання та інші. Серед спеціальних методів дослідження він виділяє: а) формально-юридичний (догматичний, юри дико-технічний); б) герменевтичний; в) правової семіотики та ін. [10, с. 76-77]. А. Олійник методологію визначає як вчення про методи, а методи пізнання поділяє на загальнонаукові і спеціальні.

Сьогодні в науці проходять активно процеси відходу від розуміння методології лише як формально-логічних досліджень знання про об'єкт і предмет дослідження. На думку О. Гуртова саме розуміння методології та її функцій зазнало суттєвих змін: вузький формально-логічний підхід змінився змістовним збагаченням проблематики, що включає соціокультурний, гуманістичний вимір знання і пізнавальної діяльності.

Методологічний аналіз, будучи формою само-свідомості науки, прояснює способи поєднання знання і діяльності, будову, організацію, способи одержання та обґрунтування знань. Виявляючи умови і передумови пізнавальної діяльності, в тому числі філософсько-світоглядні, методологічний аналіз перетворює їх в засоби усвідомленого вибору та наукового пошуку [11, с. 35-36]. Отже, серед ознак методології можна виділяти умови та передумови пізнавальної діяльності людини, включаючи філософсько-світоглядний і методологічний аналіз, що перетворює їх в засоби усвідомленого вибору та наукового пошуку.

У процесі наукового дослідження необхідно розуміти також поняття «методика наукового пізнання», яке виражає певну послідовність вирішення конкретного наукового і практичного завдання, а також сукупність і порядок застосування відповідних методів дослідження. Загалом, методика дослідження – це сукупність прийомів і способів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним (емпіричним) матеріалом [12, с. 15].

Очевидним є, що будь-яка методика базується на основі методології як системи методів або на основі окремо взятих методів. Методика є вторинним по відношенню до методології. Тому нам, насамперед, потрібно розробити методологію дослідження діяльності прокурора України. Так як методологія дослідження лежить в основі наукової роботи взагалі, то системний виклад методології є необхідним етапом дисертаційної роботи.

Враховуючи позиції різних авторів щодо розуміння поняття методології дослідження загально-теоретичними і галузевими юридичними науками державно-правових явищ, включаючи і конституційно-правовий статусу прокуратури України, спробуємо сформулювати авторське розуміння ознак та визначення методології дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування.

Ознаками методології дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування є: 1) вчення про наукові методи пізнання конституційно-правового статусу прокуратури України; 2) система загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів пізнання конституційно-правового статусу прокуратури України; 3) поєднання знання і діяльності, як умови та передумови пізнавальної діяльності прокурорів, включаючи філософсько-світоглядний і методологічний аналіз, що перетворює їх діяльність в засоби усвідомленого вибору та наукового пошуку.

Таким чином, методології дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування – це вчення про наукові методи пізнання конституційно-правового статусу прокуратури України, що включає в себе систему загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів такого пізнання, умови та передумови пізнавальної діяльності, включаючи філософсько-світоглядний і методологічний аналіз з метою наукового пошуку найбільш усвідомленого вибору.

Наявність різних методів дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування передбачає потребу їх характеристики. В рамках наукового дослідження будемо використовувати наступні методи: 1) діалектичний метод; 2) системний метод; 3) історичний метод; 4) формально-логічні методи дослідження. Методи обрані з огляду на тему, мету та завдання дослідження. Застосування даних методів забезпечить якісний аналіз дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в процесі її реформування та дасть змогу сформулювати якісні висновки, пропозиції та рекомендації.

Діалектичний метод передбачає всебічне вивчення руху і розвитку конституційно-правового статусу прокуратури України дає можливість в процесів застосування законів і категорій діалектики пізнати перетворення, що відбулися в діяльності прокуратури з моменту утворення її як незалежного органу Української держави аж до необхідності застосування гуманістичних принципів її діяльності в сучасному громадянському суспільстві України.

Наступним в методології нашого дослідження є системний метод. Зазначимо, що системний метод є одним з головних напрямків методології наукового пізнання, мета і завдання якого полягають у вивченні об'єктів в якості систем. Системний підхід сприяє формуванню відповідного формулювання суті проблем прокуратури України. Методологічна специфіка системного підходу дозволяє в процесі нашого

дослідження вивчати закономірності та механізми утворення системи прокуратури України. Застосування цього методу дозволить зробити акцент на різноманітні внутрішні і зовнішні зв'язки дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в процесі її реформування. Отже, послідовне застосування системного методу є обов'язковим атрибутом всього дисертаційного дослідження, оскільки саме цей метод дасть змогу всебічно та неупереджено робити висновки на основі як позитивних так і негативних (дискусійних) фактів щодо конституційного статусу прокуратури України в процесі її реформування.

Історичний метод дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей. Автор буде досліджувати витoki прокуратури у світі, зародження та формування системи прокуратури, формування та еволюцію інституту прокуратури України за допомогою історичного та порівняльного методів.

Окрім того, буде здійснено аналіз тих норм законодавства України, які були запозичені із зарубіжного досвіду з метою ефективного регулювання інституту прокуратури України. Історичний метод дозволить нам послідовно та повно здійснювати аналіз поняття, функцій, системи та кадрів прокуратури України в процесі її реформування та здійснення реформ Генеральної прокуратури України, регіональних та місцевих прокуратур, військової прокуратури України.

Для застосування формально-логічних методів дослідження в процесі реформування конституційно-правового статусу прокуратури України слід використовувати такі прийоми як аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія. Охарактеризуємо кожен з них. Метод аналізу дозволяє здійснити поділ конституційно-правового статусу прокуратури України на складові частини з метою їх самостійного дослідження. При цьому, застосування методу аналізу дозволить дослідити роль, місце та значення прокуратури України як в системі органів державної влади, так і в суспільних відносинах з громадянським суспільством, а також дасть можливість з'ясувати її процес реформування.

Застосування методу синтезу дозволяє поєднувати різні вчення про предмет дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України та робити відповідні висновки. Методи аналізу та синтезу нерозривно пов'язані між собою і їх застосування можливе тільки за умови одночасного використання.

Індукція є методом пізнання, за яким із приватних фактів та явищ виводяться загальні принципи

та закономірності, тобто при використанні цього методу логіка мислення розвивається від конкретного до загального. Так як досвід (наукові висновки, праці) завжди є нескінченним, то індуктивні узагальнення носять проблематичний і постійний характер.

Дедукція як формально логічний прийом передбачає: по-перше, перехід у процесі пізнання від загального до одиничного, виведення одиничного із загального; по-друге, процес логічного висновку, тобто переходу за тими чи іншими правилами логіки від деяких даних пропозицій-посилань до їх наслідків (висновків). Сутність дедукції полягає у використанні загальних наукових положень для дослідження конкретних явищ. У процесі пізнання індукція та дедукція нерозривно пов'язані між собою, хоч на певному рівні наукового дослідження одна з них переважає іншу.

Метод аналогії передбачає встановлення схожості в деяких властивостях і відносинах між нетотожними об'єктами. На підставі виявленої схожості робиться висновок про те, що даний метод дозволяє нам здійснити порівняння діяльності прокуратури України із конституційно-правовими засадами діяльності прокуратур іноземних державах, порівняння національного та зарубіжного досвіду правового регулювання функцій та процесу кадрового підбору. Зміст аналогії полягає в тому, щоб знаходити невідомі ознаки, опираючись на раніш придбані знання про інший, подібний з ним предмет або явище, переносити інформацію від одного предмета на інший на основі деякого співвідношення між ними.

Висновки. Методології дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в умовах її реформування – це вчення про наукові методи пізнання конституційно-правового статусу прокуратури України, що включає в себе систему загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів такого пізнання, умови та передумови пізнавальної діяльності, включаючи філософсько-світоглядний і методологічний аналіз з метою наукового пошуку найбільш усвідомленого вибору.

Враховуючи мету та завдання наукового дослідження бажано використовувати наступні методи: 1) діалектичний метод; 2) системний метод; 3) історичний метод; 4) формально-логічні методи дослідження.

Їх застосування, на думку автора, забезпечить якісний аналіз дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в процесі її реформування та дасть змогу сформулювати конкретні висновки та рекомендації. Формально-логічний метод дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України в процесі її реформування дає можливість використовувати такі прийоми як аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкова В.С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / В. С. Бабкова / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1998. 18 с.
2. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» [Текст] / Ф.О. Чмиленко, Л.П. Жук. Д. : РВВ ДНУ, 2014. 48 с.
3. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. К. : Кондор, 2006. 206 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка]. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. 992 с.
5. Конституційне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2-х т. / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка]. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2008. Т. 2. 800 с.
6. Основи методології та організації наукових досліджень. Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. К. : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
7. Вернидубов І.В. Проблеми підтримання державного обвинувачення за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. В. Вернидубов / Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. К., 1992. 27 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави. Підручник. 3.те видання. К. : Алерта, 2012. 524 с.
9. Боняк В.О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монограф. / В.О. Боняк. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра, 2015. 372 с.
10. Олійник А.Ю. Конституційні свободи людини і громадянина та їх забезпечення в Україні : Монографія. К. : КНУТД, 2018. 371 с.
11. Гуторов О.І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / О.І. Гуторов; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Х. : ХНАУ, 2017. 272 с.
12. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підручник] / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
13. Бессарабов В.Г. Прокурорський надзор : [учебник] / Бессарабов В.Г. М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. 536 с.